

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ
КАТЕДРА СТРАТЕШКИХ И ОДБРАМБЕНИХ СТУДИЈА

ФИЗИЧКОГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ
КОСОВА И МЕТОХИЈЕ

- ДИПЛОМСКИ РАД -

Ментор:
Дејан Радовић
доцент

Студент:
Валентина Симијонович
292/17

Београд, 2022

САДРЖАЈ

1. Увод.....	4
2. Географски положај Косова и Метохије	6
2.1. Границе Косова и Метохије	7
3. Одлике Косова	9
3.1. Рељеф	9
3.2. Клима	12
3.3. Хидролошке одлике	13
3.4. Становништво	15
3.5. Насеља	15
4. Одлике Метохије.....	16
4.1. Рељеф	17
4.2. Клима	19
4.3. Хидролошке одлике	20
4.4. Становништво	22
4.5. Насеља	23
5. Мало Косово	25
6. Културно историјска баштина Косова и Метохије.....	26
7. Закључак	27
8. Литература	28

1. Увод

Регионална географија је грана географије, која је тесно повезана са развојем осталих географских дисциплина и која се заједно са географијом уврстава у најстарије науке и научне дисциплине. Сам њен зачетак је забележен у далекој прошлости, где су је неговали Арабљани и Хришћани Средњег века. Интересовање је полако ишло узлазном путањом, почевши од доба ренесансе, хуманизма и Великих географских открића.

„Регионална географија сједињује и ставља у функцију сазнања до којих се дошло у одређеним географским дисциплинама, а чије информације дефинишу и објашњавају формирање и карактеристике одређене регије.”¹

„Предмет проучавања у регионалној географији је регија. Задатак регионалне географије је да издвоји регију и да је научно проучи и наставно прикаже. Регија је комплексна, просторно индивидуалисана целина која се мање или више разликује од других, удаљених или суседних регија. То је обједињени природни регион² и привредни рејон³ као реална творевина и тековина простора.”⁴

Косово и Метохија су субрегије мезорегије Југозападна Србија, Планинско-котлинско-долинске макрорегије Србије. Дефинисана је као Аутономна Покрајина и захвата површину од 10887 km².

У јулу 2009. године, скупштина Србије усвојила је закон којим је Србија подељена на седам статистичких региона. Тачне границе ових региона Влада Србије тада није утврдила. Статистички региони Србије тада су били: Београд, Војводина, Западни регион, Источни регион, Централни регион, Јужни регион и Косово и Метохија.

¹ Преузето са: [Regionalna geografija katedra – Departman za Geografiju, Turizam i Hotelijerstvo \(uns.ac.rs\)](http://Regionalna_geografija_katedra_-_Departman_za_Geografiju,_Turizam_i_Hotelijerstvo(uns.ac.rs)), приступљено: 9.9.2022.

² Регион је природа регије и чине је геолошка грађа, рељеф, климатска, хидролошка и педолошка обележја и биљни и животињски свет.

³ Рејон су друштвена обележја регије и чине је становништво, привреда и насеља.

⁴ Преузето са: [PDF Regionalna geografija - teorija | Veca Janic - Academia.edu](http://PDF_Regionalna_geografija_-_teorija_|_Veca_Janic_-_Academia.edu), приступљено: 9.9.2022.

2010. године број региона је смањен на пет, спајањем неки региона. Садашњих пет статистичких региона Србије су:⁵

- Београд
- Војводина
- Шумадија и западна Србија
- Јужна и источна Србија
- Косово и Метохија.

⁵ Преузето са: [Statistički regioni Srbije - Wikiwand](#), приступљено: 9.9.2022.

2. Географски положај Косова и Метохије

У најширем смислу, географски положај можемо дефинисати као тачку где се неко место налази у односу на околину.

Планинско-котлинско-долинска макрорегија носи титулу највеће макрорегије у Србији, са површином од 56600 km². Добила је име према преовлађујућим облицима у рељефу. Она се налази између две тектонске потолине, сувог Панонског басена на северу и Јадранског басена на југозападу. „Ова макрорегија је сточарски и рударски макрорејон, са пашњачким површинама, значајном индустријом и долињским и котлинским градовима, локалитетима и разноврсним туристичким мотивима.“ (Марковић Ђ. и Павловић А., 1995, стр.93).

Мезорегија Југозападна Србија захвата површину од 18934 km², коју одликују бројне специфичности, од геолошке грађе па до великих висинских разлика. Овој мезорегији, поред субрегија Стари Влах и Рашка и Ибарско-копаонички крај, припада и субрегија Косово и Метохија. У косовско-метохијском делу регије налази се десетак котлина: Малокосовска, Дреничка, Ђиљанска и секундарне котлине у Метохији: Пећко-ђаковичка, Мирушка, Призренска, Опoљска, као и потпланинске жупе Сиринић и Средска.

„По М. Радовановићу ова регионална целина се састоји од две регионалне и четири субрегионалне морфотектонске целине, то су: Косово, са секундарним котлинама Лабом и Горњом Моравом (Ђиљанска котлина) и Качаничком клисуром, која се пробија између Шар планине и Српске Црне Горе (Карадага); Метохија, у оквиру које се издвајају Горња Метохија или Метохија у ужем смислу и Призренска котлина. Горња Метохија и Призренска котлина чине једну сложену тектонску потлину и једну регионалну целину (Радовановић, 2008).“ (Павловић А., 2019, стр. 7)

2.1. Границе Косова и Метохије

Приликом изучавања неке регије неизоставно је дефинисати и одредити њене границе. Неопходност утврђивања граница одређене регије, огледа се у немогућности одређивања површине регије, број становника и остале нумеричке вредности. Углавном је граница регије неприродна и шира прелазна зона прожимања. Такође, једна од предности утврђивања граница, је могућност разграничења између регија и одређивања географског садржаја у регији.

Косово и Метохија представља Аутономну Покрајину у југозападном делу Србије. Обухвата Косовску и Метохијску котлину, али и падине планина које их окружују. А када говоримо о физичкогеографским границама то је граница на северозападу, њену границу чини планина Проклетије, затим Жљеб, Хајла, Мокра гора, планина Рогозна све до Копаоника на северу. Њену западну границу чини планина Проклетије, преко планине Паштрик, Коритник све до Кораба на југу. Јужну и југоисточну границу чине Шар-планина, Скопска Црна Гора, а источну границу чини Јужно Поморавље. У физичко-географском погледу Косово и Метохија представљају две котлине одвојене побрђем Дреница и планином Црнољева. Источно од побрђа Дреница и планине Црнољева простире се Косовска котлина, а западно се налази Метохијска котлина.⁶

„Косовска котлина се пружа у меридијанском правцу север-југ од Копаоника до Качаничке клисуре. Дуга је око 85 km, а ширина јој је 10-15 km. Ка северу је отворена долином Ибра, а ка југу долином Лепенца. Надморска висина ове клисуре је око 520 m. Ка североистоку, у долини Лаба је котлина Мало Косово, чије је дно на надморској висини од око 620 m.”⁷

⁶ Преузето са: [СШЗ - Географија: Косово и Метохија - Моја школа \(rtsplaneta.rs\)](https://www.rtsplaneta.rs), приступљено: 9.9.2022.

⁷ Преузето са: [Kosovo i Metohija - Geotesla \(wordpress.com\)](https://www.geotesla.com), приступљено: 9.9.2022.

Планинско побрђе је западније од Косовске котлине и одваја Косовску од Метохијске котлине. Побрђе се простире од Суве планине на северу, па преко Чичавице, Дренице и Црнољеве. Надморска висина побрђа је до 1.200 метара. Метохијска котлина је смештена између планинског побрђа на истоку, Шар-планине на југу и југоистоку, Коритника, Паштрика и Кораба на југозападу, Проклетија и Хајле на западу и Жљеба и Мокре планине на северу. Метохијска котлина отворена је ка југозападу долином белог Дрима и ка северозападу долином Пећке Бистице. Просечна надморска висина метохијске котлине је 350 m.⁸

Поменуте границе, заправо, планине и котлине се могу видети на слици 1.

Слика 1: Граница Косова и Метохије⁹

⁸ Преузето са: [Kosovo i Metohija - Geotesla \(wordpress.com\)](http://Kosovo i Metohija - Geotesla (wordpress.com)), приступљено: 9.9.2022.

⁹ Преузето са: [Kosovo i Metohija - Geotesla \(wordpress.com\)](http://Kosovo i Metohija - Geotesla (wordpress.com)), приступљено: 9.9.2022.

3. Одлике Косова

Косово као света земља натопљена крвљу назив дугује једној птици. Наиме, у многим литературама се етимолошки Косово везује за птицу Кос. То је врста црне птице за коју се везују бројне симболике. Према речима Атанасија Урошевића, назив Косово се није јављало за време средњовековне Србије, него тек после битке између српске и турске војске 1389. године. „Правац пружања Косовске котлине скоро је Мериђански, а облик јој је издужен.” (Малетић, 1986, стр. 12)

У поређењу са Метохијском, Косовска котлина представља пространију котлину са разликама у природном комплексу. Као основна регионална карактеристике истичи се бројне котлине, настале као последица тектонског сутока Динарида и Шарида и његовог контакта са старом масом Родопида на истоку.

3.1 Рељеф

„Рељеф ове регије је резултат њене геолошке прошлости и еволуције. У регији се издваја више генетских типова рељефа: тектонски, абразиони, флувијални, глацијални, крашки и палеовулкански. Језго ове регије представља Великокосовска котлина, која представља мериђански издужени тектонски ров. Поред тога Ј. Ђ. Марковић у оквиру регије Косова изваја следеће микрорегије: Малокосовска котлина (слив Лаба), Косовско Поморавље (слив Биначке Мораве), Дреничка котлина, Качаничка клисура, шарпланинска жупа Сиринић. (Марковић,1980).” (Павловић А., 2019, стр. 11).

- Великокосовска котлина има мериђански правац пружања, дужине од 85 km. Спада у најпространије котлине (950 km²), има надморску висину од 510-570 m. На простору ове котлине значајне су хидрографске особености попут присутности језера за време неогена, затим чињенице да морско развође прелази преко котлинског дна и хидрографски чвор на Језерској планини – Црнољева, од које се воде разилазе у три мора. Са Малим Косовом је спојена долином Лаба, а са

Дреничком котлином прибојницом реке Дренице. Поред Правог Косова између Вучитрна и Урошевца издвајају се Паун поље, Неродимље, Обница и Сиринић.

У овом котлини се простиру следеће планине: Неродимска (1628 m), Црнољева (1177 m), Жеговац (1071 m), Козница (1230 m), Гољак (1181 m), Голеш (1185 m) и Чичавица са највишим врхом од 1091 m.

- Малоковска котлина налази се на надморској висини од 640 m и смештена је југоисточно од Копаоника. Она представља нешто мању тектонску потолину са дужином од 13 km и ширином од 12 km, где се на северозападном делу налазе превоји Преполоац (875 m) и Мердаре (647 m).
- „Дреничка котлина је језгро косовске микрорегије Дренице. Обухвата слив реке Дренице, планину и котлину Дренице. Котлина је смештена западно од Великог Косова, на граници према Метохији. Поред слива Дренице (447 km²) обухвата и део слива КLINE (Бели Дрим) и слив Седларске реке, која гравитира према Ситници.” (Павловић А., 2019, стр. 15).
- Сиринићка котлина се налази у огранцима Шаре и извориштву Лепенца. Позната је као Сиринићка жупа која је повезана са суседном метохијском жупом Средском. Она се налази се између Шаре на југу, Жар планине и Неродимске планине на северу.
- Качаничка клисура је клисура која се налази у долини Лепенца и између Шаре и Скопске Црне Горе. Назив саме клисуре је турског порекла, од речи качак, који у преводу значи разбојник. Она је најужа између насеља Качаник и Ђенерал Јанковић на дужини од 12 km. „Качаничка клисура Лепенца (24 km) спаја Велико Косово са Скопском котлином, а одваја Шару од Скопске Црне Горе.” (Марковић Ђ. и Павловић А., 1995, стр. 149).

Значајно је и споменути превоје који се убрајају у рељеф Косова, а то су: Превалац (1515 m), који је највиши и налази се на путу између Сиринићке и Средске жупе,

Преполац¹⁰ (875 m) који је смештен између Малог Косова и Топлице и превој Мердаре преко којег прелази пут Ниш-Приштина.¹¹

„Значајни су и превоји Биба (583 m) и Лабљане (824 m), који се налазе на источној страни Великог Косова према Јужном Поморављу и превој Дуље (850 m), на путу из косовске жупе Штимље преко Црнољеве у Призренски Подгор.”(Марковић Ђ., 1980, стр. 427).

Када говоримо о крашким облицима рељефа, они и типично нису карактеристични за подручје Косова. Међутим, надамак Урошевца је откривена јединствена пећина која је изграђена од разнобојног мермера који је у додиру са кристалним шкриљцима и позната је као Мермерна пећина. Ова пећина је изворска, разгранатог типа, у којој се издвајају два спрата пећинских канала.

„Планине и планинске скупине су често врло простране те стога имају и разноврсну геолошку грађу. Њихов састав чине стене различитих литолошких особина и старости. Најстарији су кристаласти шкриљци.”(Малетић и Бериша, 1973, стр. 5).

Шар планина по својим карактеристикама припада Шарско-пиндском планинском систему. Као гранична планина према Северној Македонији простире се дужином од 85 km и ширином од 30 km. Шар планина спада у планине које имају доминантан положај на читавом Балканском полуострву, на којој се налази 30 врхова виших од 2500 m, и у чијем склопу се налази жупа Сирињка. Један од најзначајнијих шарских превоја је превој Кара Никола (2040 m).

¹⁰ Преко превоја Преполац се водио значајан трговинско-стратегијски пут, који је био од великог значаја.

¹¹ У плану је изградња аутопута, где ће време стицања од једне до друге деонице бити знатно краћи.

3.2. Клима

Климатске одлике Косова одређују његов рељеф, географски положај и удаљеност од Јадранског мора. Она, такође, зависи и од ваздушних маса којима је територија изложена.

„Пресудан утицај на климу овог простора имају циклонске и антициклонске активности које се сезонски јављају. Тако је лети простор Космета често под утицајем Азорског антициклона, чији се центар премешта далеко на север, а који подражава суво и жарко време. Зимом, пак, овде често има утицај Сибирски антициклон, чији се гребен пружа преко Балканског полуострва и који доноси хладно али стабилно време.“ (Ивановић, 1995, стр.23).

Утицајем бројних фактора, клима на подручју Косова је сложена и разликује се у котлинама и планинама. Поднебње Косова је умерено-континентално са сусретима жупске и субалпске климе.

„Косово је познато као изразито ветровита област. По подацима метеоролошке станице Приштина, нема месеца у години, да нема ветра. Просечно већина ветрова је већа од 6 степени Бофорове скале (Бофорова скала 1-12). По народном обичају додељивана су имена ветровима у зависности у ком крају дувају. У селима јужно од Урошевца дува југ, у Бичевцу је Шар, у Ники, Дубрави, Догановићу дува ветар под именом долињски југ. Ветар са косовске стране називају свињски север. У доњем Неродимљу северни ветрови су по статистици најјачи.“ (Ваљаревић Ђ., 2015, стр. 21).

„На основу климатске регионализације коју је извршио Т. Ракићевић на територији Косова заступљена је умерено-континентална клима. У оквиру овог климата издвојио је и специфичне климатске рејоне: Косовски климатски рејон који обухвата Велико и Мало Косово (Приштину, Урошевац, Подујево); Дреничко-митровачки који обухвата Дреницу и Косовску Митровицу; Гњилански климатски рејон који обухвата Гњиланску котлину и Шарски климатски рејон који обухвата

венац Шар планине и Сиринићку жупу (Ракићевић, 1980). “(Павловић А., 2019, стр. 19-20).

3.3. Хидролошке одлике

Хидролошке одлике Косова су веома специфичне. Наиме, воде су углавном усмерене од југа према северу, због чињенице да је највећи део котлине нагнут у том правцу. Обод котлине је низак, па и реке са њега теку према равни котлине и управо су из тог разлога кратког тока и водом сиромашне, док им је котлинско дно пространо али суво.

„Ситница је централна и најзначанија река на Косову. За њено ивориште најправилније је узети итворишни крак Жегавац који извире на истоименој планини у јужном делу Косова. Дужина Ситнице итноси 90 km, а површина њеног слива је 2861 km².“ (Малетић и Бериша, 1973, стр. 40). Река Ситница меандрира по дну Великокосовске котлине и често мења своје речно корито. Најбољи пример за то је Војиновића мост¹² у Вучитрну, односно „мост без реке“. Најзначајнија лева притока је Дреница, док од десних притока су Грачаница и Приштевка. Њена најзначајнија десна притока је Лаб.

Лаб је нешто бржа река са дубљим коритом. Одводњава Мало Косово, протиче кроз Великокосовску котлину и улива се у близини села Прилужје. Најзначанији мањи водоток је река Самодрежа.

Ибар извире испод планине Хајле, а улива се у Западну Мораву код Краљева. Протиче кроз Косовску Митровицу и дели град на северни и јужни део. Тече у меридијанском правцу на дужини од 110 km. Оно што је занимљиво јесте да је долина Ибра позната као „долина историје“ због бројних манастира (Жича, Студеница, Павлица, Градац), „долина јоргована“ и „долина бања“. ¹³

¹² Војиновића мост познат је као најлепши мост на Косову. Изграђен је од камена и 9 лукова.

¹³ Преузето са: [СПЗ – Географија: Косово и Метохија - Моја школа \(rtsplaneta.rs\)](https://rtsplaneta.rs) , приступљено: 10.9.2022.

Значајно је и споменути реку Неродимку која тече према истоку и у Неродимском пољу се рачва. Њом се одводњава мањи јужни део Косовске котлине према егејском сливу, то јест према Вардару. На овој реци се формирала позната бифуркација¹⁴, која се налази на територији општине Урошевац и представља јединствен пример у Европи. Она дели воду на слива: црноморски и егејски и помиње се у Грачаничкој повељи краља Милутина из 1321. године.

„Лепенац кратким делом свога тока тече кроз Косовску котлину, али и поред тога он за њу има велики значај. На бази његове велике количине воде доброг квалитета поникла је идеја о изградњи хидро-система Ибар-Лепенац.“ (Малетић, 1986, стр. 18).

Поред река, хидрографску мрежу чине и вештачка језера. Она су најчешће коришћена за водоснабдевање индустрије и градова у хидроенергетске и рекреативне сврхе.

❖ Батлавско језеро се налази надомак Приштине, чије воде користи термоелектрана у Обилићу. Висина њене бране је 40 m, а дужина 265 m, где при максималном водостају језеро је на 635 m надморске висине.

❖ Грачаничко језеро се налази близу манастира Грачанице и села Бадовац. Настало је предграђивањем Грачанке у тзв. Бадевачкој клисури са браном високом 52 m, чија је дужина 246 m. Као основна намена ове вештачке акумулације наводи се водоснабдевање Приштине водом за домаћинства и комуналне потребе.

❖ „Газиводе представља највећу вештачку акумулацију на Косову, које је дуго 24 km и чија брана је висока 107 m. Основна намена језера је производња електричне енергије, али наводњавање обрадивих површина Косовске котлине.“ (Павловић А., 2019, стр. 22-23).

Топли и минерални извори представљају значајно природно богатство и једну од хидрографских особености Косова. Међу познатијим бањама су: Клокот бања и

¹⁴ Бифуркација је географски феномен који представља отицање воде једне реке у два морска слива.

Угљарска бања које се налазе у сливу Биначке Мораве, затим Кисела бања надомак села Лужане, Кметовска бања у селу Кметовце и Митровачка Бањска.

3.4. *Становништво*

Косово је било дуго врло погодно за људски живот и због тога је њега насељавало бројно становништво. „У прошлости је ова територија била поприште крупних историјских збивања. Демографске промене на Косову, највећим делом, последица су историјских збивања крајем XIX и почетком XX века.” (Недељковић и Јовић, 1999, стр. 241).

„Коначним освајањем Косова Турци су ивршили попис становништва 1455. године. На основу овог пописа се види да је већинско становништво на Косову српско, и да су постојала велика села око Неродимља. Међутим, неки историјски догађаји пре свега турско-аустријски ратови у другој половини 17. века, условили су и велике промене у етничкој структури становништва Косова. Исељавање Срба од краја 17. века пратило је насељавање албанског становништва из планина северне Албаније у плодне равнице Косова. Упоредо са овим процесом на Косово се насељавају досељеници из Црне Горе, Херцеговине, Лике, Славоније, Војводине и из Централне Србије.” (Павловић А., 2019, стр. 29).

Након Другог светског рата поново је дошло до промене у етничкој структури становништва ове регије. Велики број досељеника који се доселио после Првог светског рата, морао је да напусти своје куће. Неки су се вратили у своје домове, а неки су кренули пут ван Косова.

3.5. *Насеља*

На подручју Косова смештена су бројна насеља, која су доста стара и плодна. Становништво је углавном било концентрисано у најнижим деловима котлинске равни. Међу већим насељима, можемо споменути следеће:

- Приштина, која је смештена у долини реке Приштивке, била је престоница српских владара. Као таква представља највеће насеље на Косову и Метохији. Означена је као најзначајније саобраћајно чвориште и раскрсницу пруга. У њеној околини се налазе бројни културно-историјски споменици.
 - Косовска Митровица је смештена између падина Копаоника и Рогозне, на 40 km од Приштине. Подигнута је испод старог града Звечана код ушћа Ситнице у Ибар. Свој изглед је променила после Другог светског рата, када постаје један од највећих и најразвијених градова на Косову и Метохији. Подељена је на северну Митровицу, која је насељена Србима, и за њих представља политички, културни, универзитетски и здравствени центар и јужну Митровицу насељену Албанцима.
 - „Гњилане је највеће место косовског Поморавља. Подигнуто је у Гњиланској котлини, има осам фабрика, највећу индустрију дувана на Косову, текстилни комбинат, а у близини града су Ново Брдо и Клокотска Бања. “ (Марковић Ђ. и Павловић А., 1995, стр. 160).
 - „Вучитрн је смештен у подножју Копаоника поред старог тока Ситнице, с обе стране пута Приштина – Косовска Митровица – Краљево. Убраја се у значајна насеља средновековне Србије. Једно време је био престоница Бранковића, те из тог периода датира Војновића мост. Има фабрику поцинкованог лима, хемијску и текстилну индустрију. “ (Павловић А., 2019, стр. 46).
- Поред горе наведених насеља на Косову се налазе и насеља: Урошевац, Подујево, Косово Поље, Качаник, Косовска Каменица, Липљан, Србица, Лепосавић, Штрпце, Зубин Поток, Ново Брдо и Јањево.

4. Одлике Метохије

Писати о Метохији значи представити народу широко распрострањену слику о једном делу наше земље коју одликује низ природних и антропогених особености. Оне проистичу из самог положаја Метохије, њеног рељефа, издигнутих планина као и благо заталасаног котлинског дна.

„Метохија је као географска целина, добила име у раном средњем веку од старогрчке речи „метох“, што означава манастирску земљу (имање). Термин Метохија су коначно озваничиле државне власти Југославије 1919. године, иако је у народу био одомаћен много раније.“ (Бојовић, 2003, стр. 17).

„Метохија се налази на крајњем југозападном делу Србије. На северозападу према Црној Гори, граница Метохије се пружа преко високих Проклетија у дужини око 70 километара. Гребен Мокре Горе раздваја је од уже Србије. Од Косова је одвојена ниским планинама Чичавицом, Дреничком планином и Црнољевом. Преко Шаре води југоисточна граница према Македонији у дужини од око 50 километара. Југозападну границуу Македоније чини државна граница према Албанији, дугачка 102 километара, која се пружа преко Коритника, Паштрика и Проклетија (Марковић Ј. 1970). Површина на овај начин ограничене Метохије износи 4486 km².“ (Радовановић М., 1996, стр. 2).

4.1. Релјеф

„Метохијска котлина је пространа котлина у западном делу Космета. Ограничена је са севера и запада високим планинама из проклетијског низа, а са југа, такође, високим планинама – Шаром, Паштриком и Коритником. Према истоку најпре прелази у брежуљкасти терен, а затим у групу планина које је одвајају од Дренице. Дно котлине је уравњено, местимично таласасто, са бројим речним токовима. Средином котлине меандрира Бели Дрим, кога је народ назвао „живот Метохије“. Метохијска котлина доста нижа од Косовске.“ (Ивановић, 1995, стр. 14-15).

„Метохија се одликује врло сложенем геолошком грађом у којој учествују све три врсте стена. На северозападу Метохијске котлине заступљени су неогени слатководни седименти плиоцене старости, док су речне долине испуњене алувијумом. Дно котлине покривено је песком, глином и муљем.“ (Ваљаревић Ђ., 2015, стр. 8).

Простор Метохије је испуњен секундарним и мање секундарним котлинама, а међу њима су:

- Пећко-источка котлина је котлина која је испресецана бројним рекама и потоцима. Рељефно је мало рашчлањена са надморском висином од 350-500 m и има издужен облик пружања.
- „Ђаковичко-орახовачка котлина има динарски правац пружања. Од призренско-суворечке котлине раздваја је Паштрик и Милановачка планина, а према истоку Козник, Градиша и Милановац. Овако омеђена ђаковачко-орახовачка котлина обухвата 612 km².“ (Малетић, 1986, стр. 241).
- Призренско-суворечка котлина представља најнижи део Метохије са површином од 371 km². Она се пружа од Суве Реке до Врбнице до Белом Дриму.

На територији Метохије простиру се Проклетије које због својих рељефних карактеристика представља најнеприступачнији и најдивљи планински простор на Балканском полуострву. „Овај планински систем чини око 40 планинских целина, подељених између Србије, Црне Горе и Албаније. Овај планински систем у Србији представља високу пречагу дугу 90 km и са висином 2656 m (Ђеравица).“ (Пвловић А., 2019, стр. 59). На Проклетијама је богата шумска и жбунаста вегетација, на чијем простору се налазе глацијална језера, клизећи блокови, камени бедеми и пећине.

Поред Проклетија, Метохију красе и планина Паштрик, која је углавном под шумама и пашњацима, те је стога, сточарство највише развијено у тим пределима. Затим планина Коритник, на којој се налазе села на великој надморској висини и на којој је, такође, развијено сточарство. Обе планине се налазе на граници Србије и Албаније. На овом простору се простира и планина Милановац која је смештена између Белог Дрима и Мируше.

Крашки рељеф је слабо проучен на подручју Метохије. Највише је развијен у долини Призренске Бистице, на Проклетијама, Паштрику, Коритнику, Милановцу

и у Опољу. Најпознатији спелеолошки објект у регије је Радавачка пећина, која се налази у селу Радавци. Поред ње позната је и пећина Уљарица смештена у долини реке Мируше и пећина Душ, дуга око 1000 метара и у којој се налази петнаестак језерцета и украси.

4.2. *Клима*

„На климу Метохије утичу, у мањем обиму, надморска висина и густина речне мреже, изолованост котлине која зими појачава хладноћу, док локални ветрови ублажавају жегу током лета. Сви поменути фактори иду у прилог блажој метохијској клими која има одлике медитеранског климата. У Метохији преовладавају ваздушне струје западног и југозападног квадранта, па ове влажне ваздушне масе доносе Метохији обилне падавине, али са неповољним распоредом крајем године. Тај недостатак Метохија надокнађује текућим водама и наводњавањем.“ (Ваљаревић Ђ., 2015, стр. 22).

Обзиром да је за Метохију карактеристична умерено-континентална клима, ово поднебље је жупно, где је близина Јадранског мора главни кривац заступљености и јадранске климе. Оваква клима метохијске котлине, заједно са плодним земљиштем даје веома повољне услове на развој пољопривреде.

„Дубоко усечене, кривудава речне долине присиљавају ветрове да се крећу у цик-цак линији. Одбијајући се од долињских страна они могу још више добити на убрзању, док га у другачијим условима могу успорити.“ (Радовановић М., 1996, стр. 15).

„По Т. Ракићевићу овде су издвојени: 1) Метохијски климатски рејон који је заступљен на котлинском дну, то јест обухвата шире подручје Пећи и Ђаковице. Овде се осећају утицаји Јадранског мора. Ово је рејон обилнијих падавина. 2) Призренски климатски рејон обухвата Призренску котлину и њен обод. Има мање падавина, топлије зиме и топла лета, са најкраћим снежним покривачем и најмањом просечном облачношћу. 3) Проклетијски климатски рејон обухвата

венац Проклетија, Жљеба и Мокре горе и има типичан алпски климат. Има највише падавина и највећу дебљину снежног покривача. 4) Шарски климатски рејон обухвата венац Шар планине и суседне крајеве Гору, Опоље и Средску. Има незнатно мање падавина у односу на проклетијски рејон и краће трајање снежног покривача. (Ракићевић, 1980).“ (Павловић А., 2019, стр. 62-63).

4.3. Хидролошке одлике

Речна мрежа у Метохији, је веома густа и окружују је високе планине богате падавинама. Све реке и речице у Метохији теку према Белом Дриму. Од њих су најзначајније: Пећка Бистица, Дечанска Бистица и Ереник које му притичу с десне стране, затим Источка река, Клина, Мируша, Топлуга, Призренска Бистица и Плавска река које прима са леве стране. Бели Дрим, чији је извор добио назив због сталне белине водопада, одводњава богату Метохијску котлину.

„На Белом Дриму и његовим притокама подигнуто је више мањих електрана (ХЕ Исток, ХЕ Радавац-Пећ, ХЕ Кожњар, ХЕ Призрен, ХЕ Дикинце, ХЕ Жур). Међутим, воде река у сливу Белог Дрима више се користе за наводњавање. Зато је читава Метохија испресецана густом мрежом канала којима се вода разводи на обрадиве површине и ливаде.“ (Малетић и Бериша, 1973, стр. 35-36).

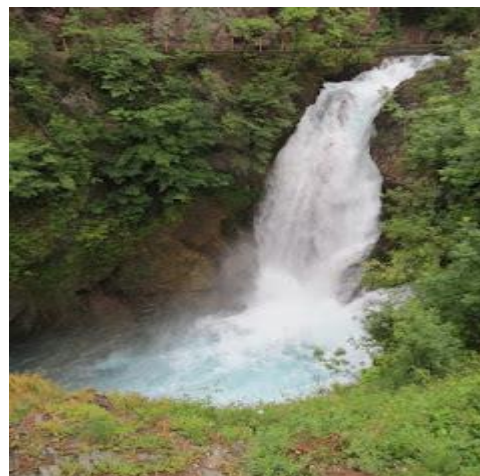
Мируша, као лева притока Белог Дрима, урезала је 10 km дугачак кањон, са шеснаест крашких акумулативних језера и бројним водопадима између њих, чиме је заслужила име „Метохијске Плитвице.“ Извири на западним падинама планине Црнољеве и дуга је 37 km.

„Источка река је прва већа притока Белог Дрима. Настаје од јаког крашког врела у близини варошице Исток у јужном подношју Мокре горе. Има дужину од 21 km. Недалеко од села Злокућана улива се у Бели Дрим.“ (Павловић А., 2018, стр. 183).

На слици број 2 приказан је кањон реке Мируше, док је слици број 3 приказан извор Белог Дрима.

Слика 2: Кањон реке Мируше.¹⁵

Слика 3: Извор Белог Дрима.¹⁶

Једну од највећих природних лепота на, подручју Метохије, осликавају бројна ледничка језера на Проклетијама. Она су по површини мала, леже на великим висинама и имају бистру и веома хладну воду.

„Велико Ђеравичко језеро налази се на око 2200 m н.в. и из њега истиче река Ереник. Језеро има облик зуба, са највећом дужином од 240 m и ширином од 120 m. Највећа дубина му је 3,8 m. Поред овог језера позната проклетијска глацијална језера су: Мало Ђеравичко, Језеро без дна, Црно језеро, Травно језеро и Неџинатско или Кућишко језеро. На Мокрој гори налази се Беримско језеро.“ (Павловић А., 2019, стр. 66).

„На територији Метохије налази се и једно језеро крашког типа. То је Опољско језеро у Опољу. Оно лежи у најнижем делу кречњачке коритничке површи код села Брезне.“ (Малетић и Бериша, 1973, стр. 44).

Поред природних језера, у Метохији су изграђене и вештачке акумулације, које углавном служе за наводњавање околних места и за производњу електричне енергије. Надомак Таковице, на притоци Ереника, формирана је вештачка

¹⁵ Преузето са: [mirusa reka - Bing images](#) , приступљено: 11.9.2022.

¹⁶ Преузето са: [Бели Дрим | Географија за гимназије \(geografijagimnazijakgsasa.blogspot.com\)](#) , приступљено: 11.9.2022.

акумулација под називом Радољићко језеро. Такође, на овом подручју су смештене и бање, међу којима је најпознатија Пећка Илица која се налази код Пећи.

4.4. Становништво

„Плодна Метохија са угодним поднебљем је одавно настањена. Од Јадрана преко Метохије водио је древни пут у Поморавље (Панонски и Влашки басен). Рудно богатство је трећи разлог, који је подстицао насељавање наше највеће котлине. Призрен је био познат антички град и угледно средњовековно насеље (царска престоница). Ратови су током векова приморавали становнике Метохије на честе миграције – из матице на север или у обоне планине. У време мира људи су се спуштали са планина у котлину.“ (Марковић Ђ., 1980, стр. 449-450).

Крајем 17. века, после Аустро-турских ратова, већинско становништво је отишло из своје отаџбине. Те миграције су, у историји, познате као сеобе Срба, после Аустро-турских ратова – сеобе под Чарнојевићима. Нажалост, поседе српског становништва населили су албански сточари, који су се ширили на Косову, Топлици, Старом Влаху и Рашкој.

„По попису из 1991. године на територији Метохије било је 6,9% Срба, 2,6% Црногораца, 79,83% Албанаца, 4,7% Бошњака, 1,3% Рома¹⁷ (Попис становништва 1991. године). Једна од карактеристика становништва ове регије да је доминантно млађе становништво, бројније је мушко, доминантност пољопривредног становништва и висок проценат неписменог становништва.“ (Павловић А., 2019, стр. 70).

Приказ становника Метохије по општинама, статистички можемо протумачити према подацима из табеле број 1.

¹⁷ Подаци су узети за 1991. годину, због тога што пописи 2011. и 2011. године нису спроведени на територији Косова и Метохије.

Табела 1. Број становника Метохије по општинама, према попису из 1991. године (Савезни завод за статистику, 1991)

Општина	Површина km ²	Број насеља	Број становника	Број становника на 1 km ²
Драгаш-Гора	310	19	17.574	57
Дечани	402	40	49.000	122
Ђаковица	583	83	115.097	197
Исток	454	50	57.261	126
Клина	403	64	52.266	130
Ораховац	401	55	59.877	149
Пећ	603	80	127.796	212
Призрен	765	96	178.723	234
Сува Река	433	50	64.530	149
Укупно	4.354	537	722.124	Прос. густ. 166

4.5. Насеља

Насеља на подручју Метохије су, после Другог светског рата, почела да се мењају и урбанизују. „Због етничке хетерогености становништва, насеља су албанска, српска староседелачка и мешовита или насељеничка.“ (Павловић А., 2019, стр 80)

Од већих насеља извајају се следећа:

- Призрен који као царски град представља највећи град у Метохији и који лежи на макроплавини Призренске Бистрице. Налази се на надморској висини од 402-525 m и изнад њега се издиже тврђава Калаја. „Кроз ову долину продиру и медитерански климатски утицаји који се, иако измењени, најпре осећају у Призренској котлини где делују на температурне режиме и пољопривредне производње.“ (Малетић и Бериша, 1973, стр. 904-905). Призрен је, такође, познат по занатству и бројним фабрикама, обзиром да представља индустријски центар Метохије.

- „Пећ је лоциран у плодној равници и подножју Проклетија, на граници више општина и републике Црне Горе, што је омогућило да се у најстарија времена рачвају важни путеви.“ (Малетић, 1986, стр. 355).
- Ђаковица, као град познат по бројним еснафима, је раније био насељен претежно Србима, али после сеобе Срба Ђаковицу настањују све више Албанаца. Представља трећи град према популационој величини у Метохији, са бројним индустријским објектима.
- „Исток је смештен на северном ободу Метохије, у јужном подножју Мокре горе. Назив је добио по врелу (истеку) Источне реке, на чијим се обалама формирало. Старо је српско насеље из времена Немањића, састављено од Великог и Малог Истока. Изнад града је манастир Гориоч. Има развијену дрвну индустрију и мању хидроелектрану.“ (Павловић А., 2019, стр. 87).
- Ораховац је једини град који има српску енклаву у Метохији и смештен је у подножју Милановца. Познат је по воћњацима и виноградима. У близини Ораховца налази се Велика Хоча која је позната као манастирско имање поклоњено Хиландару и као добар и квалитетан произвођач вина.
- „Средска је највеће насеље истоимене високе подпланинске жупе (под Шаром), између Призренске котлине и косовске жупе Сиринић. “ (Марковић Ђ., 1980, стр. 458).

5. Мало Косово

Мало Косово се налази у средишњем делу Балканског полуострва где се највећи планински масиви приближују једни другима. Западно су смештене Динарске планине и Шарско-пиндски системи, а на истоку Родопске планине и Балкан.

„Велика терцијална језера су покривала знатне делове Балканског полуострва, како северне, тако и јужне. Разуме се да је у једном таквом релативно дугом геолошком циклусу долазило до разних квалитативних и квантитативних промена, али се сматра да је у одређеном периоду постојала и веза између северне и јужне групе језера. Та веза се једним краком одржавала управо преко Малог Косова. Цвијић изричито каже да је Егејско језеро комуницирало са Панонским. Из Косовског залива се преко Малог Косова пружала Језероузина која је спајала најсеверније делове Егејског са куршумлијско-прокупачким заливом, као најјужнијим деловима Панонског језера.“ (Цвијић, 1911, стр. 933-934).

Источни обод Малог Косова је нижи од западног. Најнижа тачка, на раздођу између слива Лаба и Топлице, налази се код села Мердаре која је позната као Мердарски превој. Са источним суседима, Мало Косово је повезано преко долине реке Ватлаве, која иначе не припада Малом Косову.

„Кроз Мало Косово су прошли многи становници, који су разне миграције туда односиле. Тим истим путевима је, свакако, делимично ишло и албанско становништво, када се насељавало по Топлици. Туда су се многи вратили. Преко Преполца су дошли Србијанци и Црногорци после балакских ратова, а и Срби насељеници су после светког рата искористили те познате путеве.“ (Ристић, 1971, стр. 13).

6. Културно историјска баштина Косова и Метохије

На подручју Косова и Метохије се налази велики број културно-историјских споменика, који представљају праву ризницу уметничких и историјских вредности. „Најзначајнији су српски средњовековни манастири који су под заштитом УНЕСКА и представљају непроцењиву културну баштину Србије. На крају друге деценије 21. века очувано је око 26 српских средњовековних манастира на територији Косова и Метохије.“ (Павловић А., 2019, стр. 38).

„Међу најлепшим и најбоље очуваним споменицима културе су средњовековни споменици, који представљају највише градитељске и уметничке домете свог времена, где је сажета целокупна историја српског народа, њихова духовност, градитељство и примењена уметност. Манастири у Метохији су задужбине Немањића који сведоче о вишевековном српском присуству на овим просторима. То су српске светиње које и данас представљају духовна седишта православља и српске свете земље. Погодан положај ових средњовековних споменика на главне правце кретања и близина вечних градских англомерација омогућава њихову већу туристичку експлоатацију. Полазећи од Печке Патријаршије, на северу, па до Суве Реке, на југу налази се много поменутих споменика. Један део њих се укључује у ризницу светске културне баштине, због својих старина и високе уметничке вредности. То су Пећка Патријаршија, Високи Дечани, Богородица Љевишка и манастир Св. Архангела.“ (Бојовић, 2003, стр, 60).

Поред манастира који су смештени на простору Метохије, свету баштину ове регије красе и средњовековни манастири на Косову. Међу њима се издвајају: манастир Грачаница који се налази на левој обали реке Грачанке, манастир Бањска недалеко од Звечана, манастир Соколица у селу Бољетин, манастир Девич који је смештен испод венца истоимене планине и манастир Драганац у источном делу Косова, у близини места Прилепац који је насељен претежно Србима.

7. Закључак

Косово и Метохија захватају југозападни део Србије, тј. централни део Балканског полуострва. Управо због географског положаја, ова територија је одувек представљала једну од најважнијих раскрсница и транзитни простор. Овај простор је подељен на Косовску котлину на истоку и Метохијску котлину на западу.

Физичкогеографске одлике Косова и Метохије су специфичне и разнолике, тако да овај простор пружа богату и раскошну слику разних предела. Мало је крајева у нашој земљи који су природно и етнографски толико сликовити и интересантни као што је Косово и Метохија.

У Србији не постоји територија слична Косову и Метохији, на којој се тако интензивно преплићу утицаји различитих фактора, који условљавају хидролошке појаве познате по својим екстремним особинама. На овом подручју протичу бројне реке, од којих су највеће: Ситница, Ибар, Бели Дрим, Мируша, Источка река и друге.

Као највећа котлина, разноликог рељефа, окружена је венцима Проклетија, Шаре, Коритника, Паштрика, Црнољеве. Климату Косова и Метохије измењују локални модификатори, пре свих рељеф, тако да је на овом простору заступљена умереноконтинентална и жупска клима. Насеља су, углавном, оријенталног збијеног типа. Имају уске улице и дворишта са високим и затвореним оградама.

Космет се година бори са масовном миграцијом становништва, које због одсуства основних животних потреба, мира, финансијских поткрепљења и све више присутности албанског становништва и утицаја албанских институција, напушта свето Косово.

Захваљујући културно-историјским споменицима на Косову и Метохији, који су бројни, Косово се и даља не предаје и у још некој мери чува српска огњишта.

8. Литература

- Бојовић, Г. (2003). Туризам Метохије. Београд: Српско географско друштво.
- Ваљаревић, А. Ђ. (2015). Дигитална картографска генерализација реке Косова и Метохије. Београд: Српско географско друштво.
- Ивановић, Р. (1995). Климатске и хидролошке основе мелиорација на Косову и Метохији. Докторски рад. Приштина: Природно-математички факултет.
- Интернет страница: [\(1\) Regionalna geografija - teorija | Veca Janic - Academia.edu](#), приступљено: 9.9.2022.
- Интернет страница: [Kosovo i Metohija – Geotesla \(wordpress.com\)](#), приступљено: 9.9.2022.
- Интернет страница: [Regionalna geografija katedra – Departman za Geografiju, Turizam i Hoteliјerstvo \(uns.ac.rs\)](#), приступљено: 9.9.2022.
- Интернет страница: [Statistički regioni Srbije - Wikiwand](#), приступљено: 9.9.2022.
- Интернет страница: [СШЗ – Географија: Косово и Метохија - Моја школа \(rtsplaneta.rs\)](#), приступљено: 9.9.2022.
- Малетић, М. (1986). Социјалистичка Република Србија – Социјалистичка Аутономна Покрајина Косово V том: Republika Socialiste e Sërbisë – Krahina Socialiste Autonome e Kosovës vëllimi V. Београд: Ниро Кљижевне новине.
- Малетић, М., Бериша, А. (1973). Косово некад и данас: Kosova dikur e sot. Борба, “-Радна јединица“ Економска политика,” -
- Марковић, Ј. Ђ. (1980). Регионална географија СФРЈ. Београд: Грађевинска књига.
- Марковић, Ј. Ђ., Павловић, М. А. (1995). Географске регије Југославије: (Србија и Црна Гора). Београд: Савремена администрација.
- Недељковић, С., Јовић, Г. С. (1999). Историјско-географски поглед на демографске карактеристике Косова и Метохије крајем XIX и почетком XX века.
- Павловић, М. А. (2018). Географија Србије 1. Београд: Географски факултет – Универзитет у Београду.

ИЗЈАВА О АКАДЕМСКОЈ ЧЕСТИТОСТИ

Изјављујем да сам у приложеном раду поштовао/ла сва правила о академској честитости.

Овај писани рад резултат је искључиво мог личног рада, темељи се на мојим истражиањима и ослања се на наведену литературу.

У Београду, дана _____ године.

Потпис студента:
